

Márkus Tibor

Akkordok I. – Hármashangzatok

A követelménymodul megnevezése:

Zenész alapmodul

A követelménymodul száma: 1436-06 A tartalomlelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-006-50

AKKORDOK I. – HÁRMASHANGZATOK

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

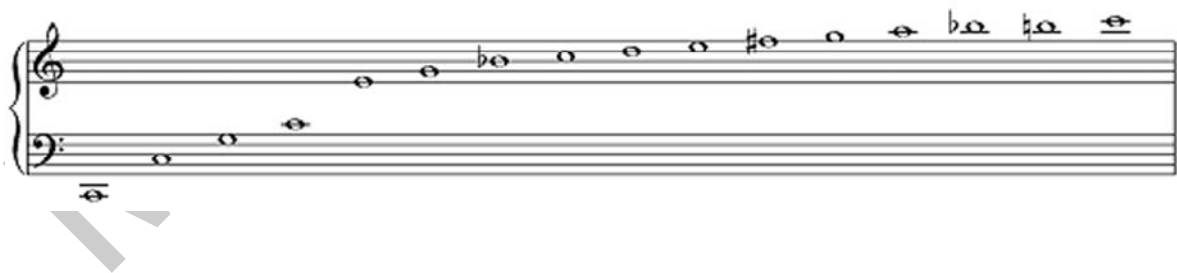
Tanulmányozza és zeneművek elemzéseiben, kompozícióiban és hangszeres játékában alkalmazza a hármashangzatok és fordításaik elméleti alapjait!

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

HÁRMASHANGZATOK

Legalább három különböző magasságú, egyidejűleg megszólaló hangot akkordnak, más néven harmóniának nevezünk. Az akkord összetevőinek számától függően megkülönböztetünk hármas- négyes- ötös- (..és így tovább) hangzatokat. Az akkordok a zene vertikális építőelemei. Legkisebb egysége a hármashangzat.

Három, egymástól bármilyen hangtávolságra lévő különböző magasságú egyidejűleg megszólaló hang hármashangzatot alkot, általános értelemben hármashangzat alatt mégis a tercépítkezésű hangzatokat értjük, és ezeket alkalmazzuk a zenében a leggyakrabban. Ennek oka a felhangrendszerben keresendő, hiszen az ott megszólaló első három felhang egy dúr hármashangzatot alkot.

1. ábra. Felhangrendszer

A tercépítkezésű hármashangzatok 4 félék lehetnek a terc kétféle színezete miatt.

Az alaphangra épülő terc a hangzat jellegét (k3 moll, n3 dúr jellegű), míg a két terc egymásra épülése eredményeképpen megszólaló kvint az akkord tisztaságát határozza meg (t5 tiszta, míg sz5 vagy b5 diszsonáns, vagyis oldódásra törekvő tulajdonsággal bír).

Előbbiek alapján a négyféle tercépítkezésű hármashangzat a következő:

2. ábra. Hármashangzatok

Ezek közül a dúr és a moll tiszta, míg a bővített és szűkített hármashangzat disszonáns, mivel oldódásra törekszik az egymásra épülő ugyanolyan színezetű tercek által kialakított b5, illetve sz5 megjelenése miatt. Természetesen a bővített hármashangzat dúr, míg a szűkített moll jellegű.

Megjegyeztük, hogy a dúr hármashangzat a felhangrendszer első három hangját alkotja, tehát nem más, mint egy alaphang és ennek két legközelebbi felhangja.

A moll hármashangzat is a felhangrendszerrel kapcsolatos, csak keletkezése épp fordítottja a dúrénak. A moll hármashangzat összetevői: egy felhang és két legközelebbi alaphangja. (Például véve egy G felhangot, ami a C hang első, míg az Esz hang második önálló felhangját adja. E három hang – C, Esz, G– egy C moll hármashangzatot alkot).

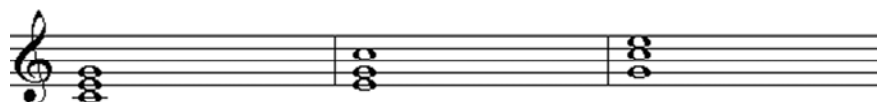
Nagyon fontos a két disszonáns hármashangzat (bővített és szűkített) oldódási iránya. A bővített hármashangzat alaphelyzetben szext fordítású moll hármásra oldódik az alaphangjára épített bővített kvint felfelé törekvése miatt. A szűkített hármashangzatnak többféle oldódási lehetősége van, különösen akkor, ha figyelembe vesszük az alaphangra épülő tritonus enharmoniáját (sz5 enharmonikus a b4-al). Például: alaphelyzetben a két szélső hangköz sz5, tehát befelé oldódik (szolmizálva a ti-re-fá ti-fá-ja do-mi hangközre). Szext fordításban a ti-fá sz5 fá-ti b4-re változik, ezért "kifele" oldódik. Az összhangzatos moll VII. fokán előforduló szűkített hármashangzat (szi-ti-re) két vezetőhangja az alaphang és a terc, amelyek a tonika alaphangjára és tercére vezetnek (szi a lá-ra, ti a dó-ra). Piccardiai terc alkalmazásakor azonban a sz5 befelé oldódása figyelhető meg. (szi a lá-ra, re a di-re). Az enharmoniát kihasználva az alaphelyzetű szűkített hármashangzat oldódhat azonos alapú dúr akkordra is. Sőt, lehet nindhárom összetevője vezetőhang. Például egy f-asz-cesz szűkítettet, a cesz és h enharmoniáját kihasználva oldhatunk egy e-g-c szext fordítású dúrra is. A szűkített hármashangzat fordításai következtében a vezetőhangok oldódási törekvése nem változik, minden vezetőhang azt a hangot célozza meg, amelyet az alaphelyzetben, ezért a fordítás következtében törekvési irányuk megváltozhat.

HÁRMASHANGZAT FORDÍTÁSOK

Ha egy hangköz, vagy akkord alaphangja a basszus szólamot képezi, alaphelyzetről, ha pedig felépítése olyan, hogy nem az alaphangja, hanem más összetevője képezi a basszus hangot, fordításról beszélünk.

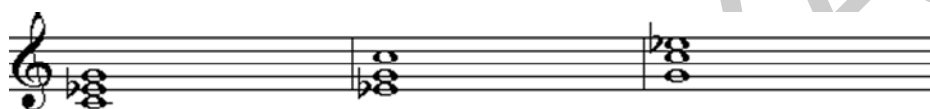
A hármashangzatnak egy alaphelyzete és két fordítása létezik. A fordítás elnevezése a fordítás következtében a basszus- és alaphang, valamint a basszus és szopránhang közt létrejövő hangközök szerkezeti meghatározása.

Dúr alaphelyzet Dúr szext fordítás Dúr kvartszext fordítás

3. ábra. Dúr fordítások

Moll alaphelyzet Moll szext fordítás Moll kvartszext fordítás

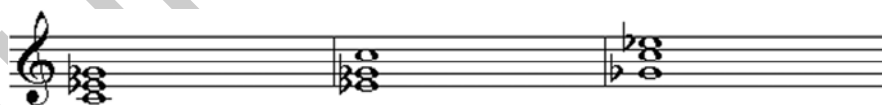
4. ábra. Moll fordítások

Bővített alaphelyzet Bővített szext fordítás Bővített kvartszext fordítás

5. ábra. Bővített fordítások

Szűkített alaphelyzet Szűkített szext fordítás Szűkített kvartszext fordítás

6. ábra. Szűkített fordítások

A dúr- illetve moll jellegre különféle hangulati jellemzők illenek. A moll szomorú, ködös, melankólikus, míg a dúr fényes, férfias, vidám. Ezek a tulajdonságok a dúr és moll hármashangzat kvartszext megfordításaiban érezhetőek leginkább. Ennek oka a fordítás következtében kialakult hangközviszonyokban rejlik. Például a moll kvartszext fordításában a legjellemzőbb hangköz (k3) a két felső szólamot képezi. A két szélső szólam lágy hangzása (k6) még inkább megerősíti ezt a színezetet. Természetesen a dúr hármashangzat kvartszext fordításának hangközviszonyai hasonlóképpen annak tulajdonságát erősítik.

Előbbiekből következik, hogy a dúr, illetve moll jelleg tulajdonságait, azok szext fordításai tükrözik legkevésbé. Ennek oka úgyszintén a fordítás következtében kialakult hangközviszonyokban rejlik. Például a moll szext fordításában a legjellemzőbb hangköz (n3) a két alsó szólamot képezi. A két szélső szólam kemény hangzása (n6) még inkább megerősíti ezt a színezetet, ráadásul ebből a fordításból hiányzik a moll jelleget leginkább tükröző hangköz (k3). A szűkített hármashangzat oldódási lehetőségeiről már esett szó. A bővített akkord oldódási lehetőségei is az enharmóniával vannak összefüggésben. Ugyanis oldás nélkül nem tudhatjuk, hogy alaphelyzetű, szext, vagy kvartszext fordítású akkorddal állunk szemben. Ez csak akkor derül ki, ha oldjuk a harmóniát, vagyis meghatározzuk a vezetőhangot. Alaphelyzetű bővített hármashangzatnak b5-je a vezetőhangja, ezért ez szext fordítású moll hármásra oldódik. Szext fordítású bővített moll kvartszextre (itt is a kvint a vezetőhang, ami a középső szólamba került, de a b5 megfordításának eredményeképpen sz4 lett a két felső szólam hangköze), kvartszext fordítású bővített (itt az alsó szólam a vezetőhang) alaphelyzetű moll hármashangzatra oldódik. Amennyiben elfogadjuk a sz5 és b4 enharmóniáját, mondhatjuk, hogy egy bővített négyeshangzatot háromféle képpen oldhatunk (például egy c bővített oldódhat a.moll szextre, f-moll kvartszextre és cisz moll alapra). Ez képezi az enharmonikus moduláció alap elméletét.

A zenetörténetben a romantikus korszakig szinte kizárólag hármashangzatokat, illetve azok fordításait alkalmazták. Mindössze kétféle négyeshangzat volt használatos (dúr szeptim és szűkített szeptim), azok domináns funkciói, vagyis feszítő, diszsonáns szerepei miatt. A négyeshangzatokat, és alterált akkordokat a romantika fedezte fel, és kezdte alkalmazni.

A hármashangzatok felépítésében a terceken kívül természetesen alkalmazhatjuk a hangközök másik két szerkezeti elemét (2 és 4), illetve ezek kombinációját. A kvart hangközökből építkező hármashangzatokat kvartakkordoknak, más néven sus harmóniáknak, a szekund építkezésű akkordokat hangfürtöknek, más szóval clustereknek nevezzük.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

1. Tanulmányozza a hangrendszerek fokaira diatonikusan építhető hármashangzatokat!
2. Keressen példákat ismert zeneművekből hármashangzatok és azok fordításainak bontásaira (például: „All of me” dúr szext bontás.)!
3. Tanulmányozza a tercépítkezésű hármashangzatok alaphelyzetének, és azok fordításainak hangközviszonyait!

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

A feladatokat zongorán lejátszva, illetve a tanulmány kottaképe alapján ellenőrizheti. Mindkét esetben nagyon fontos a hangrendszer hangjainak biztos ismerete. Amennyiben kottaképet készít, ne feledje el az esetleges módosító jeleket minden esetben kitenni (például a összhangzatos moll esetében a g hang felemelését), különben megtévesztő lesz a harmóniai elemzés! Jó szolmizációs képességgel rendelkező tanulók szolmizálva is énekelhetik a feladatokat. Zongorán kívül saját hangszeren is ajánlott a feladatokat lejátszani.

2. feladat

Fontos a zeneművek tudatos hallgatása. A napi gyakorlatban, rádióhallgatás közben, vagy az éppen megtanulandó mű megfigyelésekor tudatosan törekedjen az azokban előforduló hármashangzatok megfigyelésére. A feladatokat zongorán lejátszva, illetve a darabok kottaképe alapján ellenőrizheti. Jó szolmizációs képességgel rendelkező tanulók szolmizálva is énekelhetik a feladatokat. Zongorán kívül saját hangszeren is ajánlott a feladatokat lejátszani.

3. feladat

A feladatokat zongorán lejátszva, illetve a tanulmány kottaképe alapján ellenőrizheti. Jó szolmizációs képességgel rendelkező tanulók szolmizálva is énekelhetik a feladatokat. Zongorán kívül saját hangszeren is ajánlott a feladatokat lejátszani.

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Dúr skála fokaira diatonikusan építhető hármashangzatok:

I.:dúr, II.:moll, III.:moll, IV.:dúr, V.:dúr, VI.:moll, VII.:szűkített

Összhangzatos moll skála fokaira diatonikusan építhető hármashangzatok:

I.:moll, II.:szűkített, III.:bővített, IV.:moll, V.:dúr, VI.:dúr, VII.:szűkített

Melodikus moll skála fokaira diatonikusan építhető hármashangzatok:

I.:moll, II.:moll, III.:bővített, IV.:dúr, V.:dúr, VI.:szűkített, VII.:szűkített

2. feladat

Nagyon sokféle megoldás létezik. Néhány tipikus példa: „Boci, boci tarka”: dúr alap. „In the mood”: dúr szext fordítás. Beethoven: Holdfény szonáta I. tétel főszólam: moll kvartszext fordítás.

3. feladat

Alulról felfelé haladva: Dúr alap: n3, k3, t5. Dúr szext fordítás: k3, t4, k6. Dúr kvartszext fordítás: t4, n3, n6. Moll alap: k3, n3, t5. Moll szext fordítás: n3, t4, n6. Moll kvartszext fordítás: t4, k3, k6. Bővített alap: n3, n3, b5. Bővített szext fordítás: n3, sz4, k6. Bővített kvartszext fordítás: sz4, n3, k6. Szűkített alap: k3, k3, sz5. Szűkített szext fordítás: k3, b4, n6.

IRODALOMJEGYZÉK**FELHASZNÁLT IRODALOM:**

- Frank Oszkár: Alapfokú zeneelmélet (Zeneműkiadó 1973)
- Darvas Gábor: A zene anatómiája (Zeneműkiadó 1975)
- Gonda János: Jazz (Zeneműkiadó 1979)
- Gonda János: A rögtönzés világa 1–3 (EMB 1997)
- Bill Dobbins: The Contemporary Jazz Pianist (Charles Collin, New York)
- Mark Levine: The Jazz Piano Book (Shar Music Co.)
- Márkus Tibor: Alapfokú jazzoktatás. Jazzelmélet (Szakdolgozat Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Jazz-tanszék, 1996)

AJÁNLOTT IRODALOM:

A(z) modul –as szakmai tankönyvi tartalomeleme

felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:

A szakképesítés megnevezése

A(z) 1436–06 modul 006–os szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
54 212 02 0010 54 01	Kántor-énekvezető
54 212 02 0010 54 02	Kántor-kórusvezető
54 212 02 0010 54 03	Kántor-organista
54 212 03 0010 54 01	Jazz-énekes
54 212 03 0010 54 02	Jazz-zenész (a hangszer megjelölésével)
54 212 04 0010 54 01	Hangkultúra szak
54 212 04 0010 54 02	Klasszikus zenész (a hangszer megjelölésével)
54 212 04 0010 54 03	Magánénekes
54 212 04 0010 54 04	Zeneelmélet-szolfézs szak
54 212 04 0010 54 05	Zeneszerzés szak
54 212 05 0010 54 01	Népi énekes
54 212 05 0010 54 02	Népzeneész (a hangszer megjelölésével)
31 212 01 0010 31 01	Szórakoztató zenész II. (hangszer és műfaj megjelölésével)

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:

31 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.
Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató